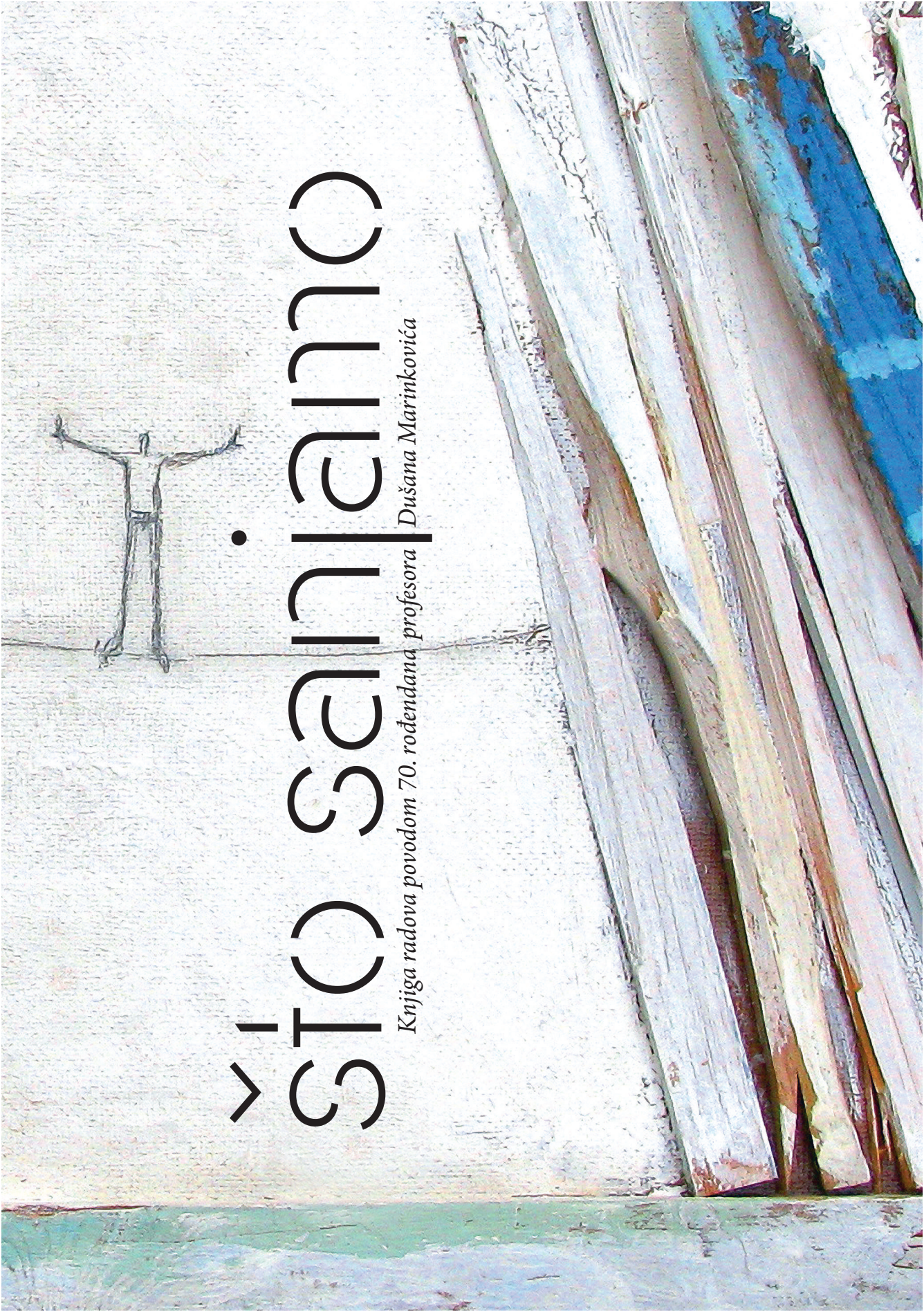

>sto sanjamo

*Knjiga radova povodom 70. rođendana profesora
Dušana Marinkovića*

Izdavači: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, *FF-press* /
Vijeće srpske nacionalne manjine Grada Zagreba
Za izdavača: Vesna Vlahović-Štetić / Aleksandar Milošević

Urednice: Dubravka Bogutovac / Virna Karlić / Sanja Šakić
Recenzenti: Tomislav Brlek / Ivana Latković

Slika na naslovnici: Tisja Kljaković Braić
Grafički prilozi: Sanja Stojković

Grafičko oblikovanje: FINALIZACIJA / Ivica Družak
Lektura i korektura: urednice

ISBN: 978-953-175-752-2

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 001020134.

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
FF-press

VSNM ZG

Vijeće srpske
nacionalne manjine
Grada Zagreba

Вієче српске
національної меншини
Градa Загребa

Objavlјivanje knjige finansijski su pomogli Vijeće srpske nacionalne manjine Grada Zagreba te Odsjek za južnoslavenske jezike i književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Zagreb, 2019.

Branko Tošović

LALAUNSKO PERCIPIRANJE

Pod pojmom *lalaunsko percipiranje* podrazumijeva se spoznavanje i tumačenje umjetničkog teksta koji ne nudi, ili gotovo ne nudi, nikakve elemente za jasno, precizno i argumentovano određivanje smisla i razloga nastajanja. Takvo sagledavanje prilično je spekulativno, teško dokazivo (u pozitivnom i negativnom smislu) i sporno onoliko koliko je sporan sam smisao dekodiranog djela. Konkretni predmet date analize je pjesma Iva Andrića *LILI LALAUNA* (1950) i rezultati anketiranja obavljenog u više zemalja i na različitim jezicima (463 učesnika). Pošto je prikupljen bogat i raznorodan materijal koji nije moguće obraditi i predstaviti u tekstu sa vrlo ograničenim obimom, u ovome radu daju se samo osnovne informacije o skupljenoj građi i prezentiraju glavni rezultati analize. Iz tih je razloga njihovo komentarisanje svedeno na minimum.

Ključne riječi: lalaunski, percipiranje, Ivo Andrić, *Lili Lalauna*, anketa

0. U razmišljanjima o tome šta da se uzme kao predmet istraživanja odlučili smo se za tri kriterijuma: (1) da je tema direktno vezana za jubilarca, (2) da je ona slabo izučena, a dosadašnje proučavanje nedovoljno, (3) da se predmet analize uklapa u našu osnovnu naučnu orijentaciju. Te uslove najbolje ispunjava Andrićeva pjesma *LILI LALAUNA*. (1) Dušan Marinković jedan je od rijetkih književnih istraživača koji je pokušao da odgonetne neke aspekte ovih stihova (oni gotovo da ne nude nikakvu semantičku interpretaciju). (2) Smisao i razlozi nastanka pjesme još su nejasni, a dosadašnji rezultati manje-više ograničeni i protivurječni. (3) Mi smo se ovim tekstom nekoliko puta bavili (u referatima na dva naučna skupa i u četiri objavljena rada: Tošović 2016^a, 2016^b, 2016^c, 2016^d).¹ Tema *lalaunsko percipiranje* predstavlja i nastavak dijaloga koji smo započeli sa Dušanom Marinkovićem na jednom skupu u Kragujevcu 2016. godine (kada sam prvi put nastupio sa svojim viđenjem *LILI LALAUNE*, nakon čega smo dugo razgovarali o ovim stihovima). Kolegi Marinkoviću Andrićevi stihovi liče na uspavanku,² što smo u anketi predložili kao jedno od mogućih tumačenja.

1. Ispitanicima je ponuđen čisti tekst *LILI LALAUNE*, bez podataka o autoru, godini pisanja i Andrićevoj fusnoti o tome da je *Lili Lalauna* ime jedne Grkinje.³

LILI LALAUNA

Lala lula, luna lina

Ala luna lani lana

Ana lili ula ina

Nali ilun liliana

¹ V. projekat Ivo Andrić u evropskom kontekstu (Graz 2007–): <http://www.gewi.uni-graz.at/gralis/projektarium/Andric/index.html>.

² „Utjecaj ritma usmene lirske pjesme može se otkriti u segmentima i u cijelom nizu drugih pjesama, ali ni u jednoj nije ritam ovladao sviješću kao u pjesmi *LILI LALAUNA* koja je sva sačinjena od besmislenih riječi i slogova, ali organizirana tako da se istakne ritam uspavanke” (Marinković 1984: 27).

³ „Tako se zvala jedna Grkinja; od slogova njenog imena načinjena je ova *pesma*” (original rukopisa pjesme u Zadužbini Ive Andrića u Beogradu, kutija br. 46).

Lila ani ul ulana
 Lani linu ul nanula
 Anali ni nina nana
 Ila ala una nula

Alauna lul il lala
 Alilana, lan, lu, li, la.
 Nalu nilu nun ninala
 Nala una an anila
 (Andrić 1981: 241)

2. Cilj anketiranja bio je da bez mini paratekstova (autorovog imena i prezimena, godine pisanja i fusnote o Lalauni) ispitanici iskažu svoje mišljenje o postavljenim pitanjima,⁴ a usmjereno je na to da se utvrdi (a) koliko se ova vrsta percepcije razlikuje od književne,⁵ (b) koliko se unose novi elementi i daju druga viđenja datog teksta.

Anketa je obavljena u periodu od aprila 2016. do decembra 2017. godine, uglavnom tokom gostovanja, držanja predavanja, referata i studijskih boravaka. Pitanja su nastala na bazi naših istraživanja ove pjesme i rezultata analize drugih autora. Uz svaku tačku upitnika data je mogućnost da se dodaju i druga rješenja.

3. Anketa se sastoji od šest dijelova: (a) struktura ispitanika (uzrast, pol, maternji jezik, strani jezici, zanimanje), (b) mjesto i datum anketiranja, (c) tekst pjesme *LILI LALAUNA*, (d) poznavanje pjesme, (e) emocionalnost, smisao teksta, značenje imena *Lili Lalauna*, (f) fonostilistika (stihovni ritam, glasovni simbolizam). Anketa sadrži jedanaest pitanja o ovim stihovima: (1) Da li Vam je pjesma poznata?, (2) Ko ju je napisao?, (3) Izražava li ona neku emociju?, (4) Kakva je to vrsta poezije i o kakvom se umjetničkom postupku radi?, (5) Šta označava *Lili Lalauna*?, (6) Kakav je ritam ove pjesme?, (7) Da li jedina dva suglasnika **l** i **n** potenciraju neko značenje?, (8) Da li u ovoj pjesmi samoglasnike **a**, **i**, **u** doživljavate kao tamne (najmanje ocjena 1) ili svijetle (najviša ocjena 5)?, (9) Da li u ovoj pjesmi samoglasnike **a**, **i**, **u** doživljavate kao slabe (najmanja ocjena 1) ili jake (najviša ocjena 5)?, (10) Da li u ovoj pjesmi samoglasnike **a**, **i**, **u** doživljavate kao oznaku za nešto malo (najmanja ocjena 1) ili veliko (najviša ocjena 5)?, (11) Da li u ovoj pjesmi samoglasnici **a**, **i**, **u** asociraju neku boju?

4. Najveći broj učesnika u anketi (84,43%) rođen je između 1991. i 1997, pri čemu su najzastupljenije četirigodine: 1997. (22,17%), 1996. (17,70%), 1995. (17,27%) i 1994. (10,02%). Najstariji ispitanici rođeni su (po jedan) 1936, 1939, 1943, 1946, 1951, 1952, 1954, nešto mlađi 1964, 1967, 1968, 1971, 1975, 1979 i još mlađi 1983,

4 Nakon potpune obrade prikupljene građe uslijediće još jedna anketa u kojoj će svi mini paratekstovi biti navedeni kako bi se utvrdilo koliko se pomoću njih mogu dobiti novi, drugačiji odgovori.

5 Radova o *LILI LALAUNI* vrlo je malo. Recimo, Predrag je Palavestra detaljno analizirao Andrićevu poeziju, ali je ovoj pjesmi posvetio samo jednu rečenicu, ukazujući na slobodno pjesničko poigravanje zvučnim riječima (Palavestra 1981: 72), Miloš Bandić nalazi u pjesmi modernu verziju romantike (Bandić 1996: 34). U centru pažnje Dušanke Klikovac nalazi se odnos oznake i označenog (Klikovac 2008: 332–335). V. također Tošović (2016a, 2016b, 2016c, 2016d).

1984, 1985, (pod dva) 1949, 1958, 1959, 1973, 1974, 1980, 1981, 1982, 1986. U manjem broju slučajeva (1,94%) nije naveden taj podatak.

Što se tiče pola, izrazito dominiraju žene u odnosu na muškarce – odnos je 82,72% : 16,85%. Samo u nekoliko anketnih upitnika nije iskazana genderska pripadnost (0,43%). Zbog velike polne disproporcije teško je dati relevantan i pouzdan odgovor na pitanje u čemu se razlikuju odgovori žena od muškaraca.

U kategoriji zanimanja preovladavaju studenti (88,77%). Na drugom su mjestu profesori (školski i univerzitetski, nastavnici, učitelji), ali ih ima mnogo manje – (7,13%). Jedinичne slučajeve (0,22%) čine sljedeća zanimanja (14): diplomirani pravnik, filolog, magistar filologije, master profesor, frigatehničar, izdavač, novinar, penzioner, preduzetnik, prevodilac, publicist, savjetnik, učenik, zaposlen.

Kada se radi o maternjem jeziku, za više od polovine anketiranih to je srpski (52,05%). Na drugom je mjestu hrvatski (17,93%), slijedi bosanski (10,15%) i ruski (9,50%). Svi ostali imaju manje od 3%: njemački (2,38%), rumunski (2,38%), crnogorski (1,30%), srpskohrvatski (0,86%), BHS – bosanski/hrvatski/srpski (0,65%), makedonski (0,65%), bugarski (0,22%), italijanski (0,22%), mađarski (0,22%). Rijetki su ispitanici koji imaju dva maternja jezika: hrvatski i njemački (0,43%), BHS i njemački (0,22%).

U rubrici za strane jezike većina anketiranih navodi engleski jezik kao jedini strani (27,21%) ili kao jedan od stranih jezika (46,08%). Slijede njemački (2,16%) i ruski (1,73%). U grupu sa manje od 1,5% (obično u kombinaciji sa engleskim i njemačkim) dolaze: francuski, italijanski, španski, srpski, hrvatski, makedonski, slovenački, bugarski, poljski, češki, slovački, ukrajinski, arapski, rumunski, latinski, grčki, portugalski, mađarski, kineski, katalonski, turski, galješki (jedan od romanskih jezika Španske, galicijski), znakovni. Najčešći je par engleski i ruski (58,80%), a najrjeđi njemački i arapski (1,30%). U nekim anketama nedostaje informacija o poznavanju stranih jezika (7,34%).⁶ Podatke o njima unijeli smo u anketu jer smo smatrali da obim i širina njihovog vladanja mogu biti relevantni za percipiranje ove Andrićeve pjesme (ukazuju na širinu i dubinu pogleda). O ovom aspektu opšti je utisak pozitivan.

Kada je u pitanju vrijeme anketiranja, ono je najvećim dijelom (44,71%) obavljeno u tri dana: 27. marta 2017. (22,46%), 28. marta 2017. (11,23%) i 29. marta 2017. (11,02%). Prvo prikupljanje građe izvršeno je 14. juna 2016, posljednje 28. aprila 2017, dakle trajalo je nešto više od godine dana.

Najviše učesnika ispitivanja (84,01%) dolazi iz šest gradova (od ukupno 12): Banjaluke (25,49%), Beograda (19,22%), Zagreba (12,96%), Sarajeva (9,50%), Moskve (9,50%) i Graca (8,40%). Ostala mjesta znatno su slabije zastupljena: Novi Sad (5,62%), Nikšić (3,24%), Bukurešt (2,59%), Petrinja (2,16%), Skopje (0,86%), Bijelo Polje (0,22%).⁷ Jedan ispitanik nije naveo taj podatak (0,22%). Izbor lokacije uglavnom je diktiran našim gostovanjima.

⁶ Pjesma je pogodna za analizu na bilo kome jezičkom području jer ne traži prevod (jedino je treba dati na odgovarajućem pismu).

⁷ Zahvaljujemo se svima koji su pomogli u anketiranju, posebno onima koji su u okviru svoje nastave omogućili da se ono obavi. To su prije svega: Milan Ajdžanović, Lidija Čolević, Danijel Dojčinović, Rajna Dragičević, Davor Dukić, N. I. Klušina, Zvonko Kovač, Dragomir Kozomara, Sonja Nenezić, Patricija Marušić, Goran Milašin, Tijana Milenković, Oktavija Nedelku, Amela Šehović, G. G. Tjapko.

5. Na pitanje o tome da li je pjesma poznata 53 anketirana (11,45%) odgovorila su pozitivno, a 410⁸ (88,55%) negativno. Za ove stihove zna tek poneki student, gotovo isključivo iz Beograda i Banjaluke (samo je jedan iz Zagreba, Petrinje i Sarajeva naveo pravog autora). Od 53 pozitivna odgovora u 49 slučajeva ispitanici su pogodili da je autor Ivo Andrić, troje anketiranih navelo je druga imena: Aleksandar Vučo,⁹ Belinda Carlisle,¹⁰ Kručenih.¹¹ Jedan ispitanik tvrdi da je to narodni pjevač, a drugi da se sam autor zove *Lili Lalauna*. Otprilike jedna trećina (35,64%) smatra da je pjesmu napisao pjesnik, dok je većina (64,36%) predložila druga rješenja. Ovdje je najzanimljivije to što priličan broj (42) misli da je tekst sačinio kompjuter.¹²

6. Sljedeće pitanje tiče se određivanja književnog pravca. U anketi smo naveli kao primjer nadrealizam, dadaizam, simbolizam, futurizam, letrizam.¹³ Od

8 U nekim rubrikama dobijeno je više odgovora u odnosu na broj anketiranih (463) jer je data mogućnost da se ne bira isključivo jedna opcija.

9 Aleksandar Vučo (1897–1985) bio je srpski romansijer i pjesnik nadrealista. Njegove stihove odlikuje raskid s konvencijama tradicionalnog pjesništva, a poema HUMOR ZASPALO smatra se vrhuncem poezije apsurdna i alegoričnosti.

10 Belinda Carlisle (rođena 1958) poznata je američka pjevačica, osnivač ženske pank rok grupe *The Go-Go's*. Piše pjesme i muziku za sebe i grupu.

11 A. J. Kručenih (1886–1968) istaknuti je ruski pjesnik futurista, autor zaumne poezije na apstraktnom, bespredmetnom jeziku očišćenom od „životnog blata“. Bio je jedan od glavnih autora i teoretičara ruskog futurizma.

12 Andrić je ovu pjesmu napisao 1950. kada je britanski logičar i matematičar Alan Turing (1912–1954), jedan od prvih teoretičara kompjuterizacije i informatike, izradio empirijski test za otkrivanje i vrednovanje vještačke inteligencije (cilj je bio da se utvrdi da li mašina može da misli) – Turing-www. Suština testa je u sljedećem: (a) čovjek A nalazi se u interakciji sa kompjuterom B i čovjekom C, (b) na osnovu odgovora na pitanja treba utvrditi sa kime A (čovjek₁) razgovara: sa C (čovjekom₂) ili B (kompjuterom). Zadatak B (kompjutera) sastoji se u tome da se A (čovjek₁) dovede u zabludu i napravi pogrešan izbor.

Nije neobično što znatan broj ispitanika vidi u kompjuteru autora LILI LALAUNE, i to u kontekstu činjenice da se sve više razvijaju programi usmjereni na stvaranje vještačkog intelekta i da već sada postoje tzv. generatori koji su u stanju da automatski proizvode poeziju pa čak i prozu. Generatori stihova i rimatori mogu da u najkraće vrijeme napišu unikatnu pjesmu, zdravicu i sl. po izabranim parametrima.

13 Pri takvom izboru rukovodili smo se sljedećim razlozima. Ova se pjesma može dovesti u vezu sa avangardnim poetskim pravcima XX stoljeća čija je glavna osobina orijentacija na bunt, umjetničku pobunu i radikalizam: futurizam (koji razbija tradicionalnu strukturu stiha i uvodi nepoetične riječi), dadaizam (usmjeren na destrukciju, nelogičnost jezika i smisla), nadrealizam (sa težištem na nesvjesnom i podsvjesnom, narušavanjem logike i jezičkih normi), letrizam (zasnovan na slovnom kodu). Većina se ovih pravaca međusobno prožima, ukršta, nadopunjuje. Postoje i pojedini ogranci, recimo dvadesetih godina prošlog stoljeća nastao zenitizam. Ispitanici su imali osnove da misle i o poeziji vizuelnoj, ekstravagantnoj, andergraund, kinetičkoj, multidimenzionalnoj, taktilnoj, integralnoj, objektivnoj, spacijalnoj, fonetskoj, semantičkoj, kompjuterskoj, mašinskoj i sl. Recimo, u konkretnoj poeziji postoje elementi koji bi mogli biti interesantni za tumačenje Andrićeve pjesme: „[...] s jedne strane glasovna struktura postaje sama sebi svrhom, a tek slučajno i usputno može generirati i neki konvencionalni smisao; a s druge strane, pjesma postaje slikom koja prvenstveno predočuje svoju vlastitu – slikovnu strukturu. I u jednom i u drugom slučaju oštećena je, potisnuta verbalna razina pjesme: u prvom slučaju verbalna struktura posve podređena glasovnoj strukturi, pa je zato ponekad i vrlo čudna; u drugom je slučaju primanje verbalne poruke otežano“ (Vuletić 1988: 136).

Andrić se približavao dominantnim pjesničkim školama s početka 20. stoljeća, ali se nijednoj nije bez ostatka priklonio (Marinković 1984: 13). On „[...] ni kao pjesnik ni kao prozaik nije ustuknuo pred izazovima novih pjesničkih škola“ (ibid. 27). „U njegovoj poeziji vidljive su reference impresionističkog, simbolističkog načina oblikovanja, uočljivi su tragovi simultaneizma, ali najfrekventnije, dominantne, najprisutnije su osobine ekspresionističke poetike: od izražajnog plana koji razara pravilnu strukturu vezanog stiha i strofe do 'psihizma' i svjetonazora što stoji iza njega“ (ibid. 1984: 13). Na Andrića je uticao kosmizam i dijalektička teologija ekspresionizma, gusti i teški nordijski simbolizam, bergsonovski intuicionizam, tempera-

463 učesnika u anketiranju samo je 130 (28,08%) pokušalo da odgovori, dok 333 (71,92%) nije ponudilo nikakvo rješenje. U kategoriji pozitivnih reakcija (130) dominira tvrdnja da se radi o dadaizmu (42,31%), slijedi nadrealizam (17,69%), simbolizam (14,62%), letrizam (5,38%),¹⁴ ekspresionizam (3,85%), avangarda (1,54%),¹⁵ modernizam (1,54%), moderna (0,77%). Jedan anketirani naveo je dva pravca (nadrealizam i simbolizam), a drugi tri (dadaizam, futurizam, nadrealizam). Rijetki su komentari tipa: (1) *ne znam*, (2) *može se smjelo reći da je pjesnik, novija hrv. knjiž.*, (3) *ne pripada određenom pravcu*, (4) *Andrić pripada književnosti visokog modernizma*.¹⁶

7. U rubrici o uzrastu u kome je autor mogao napisati LILI LALAUNA ponudili smo pet mogućnosti: čovjek u mlađim godinama, čovjek u srednjim godinama, čovjek u kasnim godinama, drugo. Dobijeno je 288 odgovora. Najviše ispitanika smatra da se radi o čovjeku u srednjim godinama (35,42%), manje o čovjeku u mlađim godinama (24,31%) i čovjeku u kasnim godinama (20,14%). Neki konstatuju da je u pitanju druga osoba (16 odgovora): čovjek (2), filolog-istraživač (1), lingvist (1), glazbenik (1), majka (1), jedna žena (1), žena srednjih godina (1), žena/majka (1). Jedan ispitanik tvrdi da je pjesmu napisao autor testa (Branko Tošović). Postoji takođe modalni odgovor: *mislim da ove stihove nije napisao pjesnik, liči na narodno stvaralaštvo*, neodređen odgovor: *pisac i pjesnik, ali više*

mentni dinamizam futurista, evropska avangarda u skrivenim i gotovo neuhvatljivim putevima (Palavestra 1981: 38–39), međutim, on nije mogao da prati bujnu dinamiku avangardnih tokova i modernističkih težnji, iako je mnoga svojstva moderne poezije njegovao i razvijao (ibid. 40); kao pjesnik nije se formirao isključivo pod uticajem avangarde, jer je svoj ispovjedni lirizam vezivao za tradicionalnu struju misaone lirike (ibid. 1981: 40).

Iako je nastala prije pojave postmodernizma kod nas, LILI LALAUNA ima dva postmodernistička ključa: (1) može se čitati i interpretirati nelinearno: ne samo slijeva nadesno, nego i zdesna nalijevo, (2) sadrži tri bitna postmodernistička pojma – dekonstrukciju, konstrukciju i rekonstrukciju: Andrić razbija ime Grkinje na slogove (dekonstrukcija), od njih pravi nove riječi (konstrukcija) i aktualizuje postojeće (rekonstrukcija).

14 Ovaj pjesnički pravac pojavio se upravo u vrijeme pisanja LILI LALAUNE. O tome da li je on mogao uticati na nastanak pjesme nemamo nikakvih podataka, ali je činjenica da je to jedna od rijetkih poetskih novina iz pedesetih godina 20. stoljeća. Ovdje se nameće pitanje zašto Andrić nije pisao dadaističku poeziju u mladosti, u vrijeme njenog vrhunca, već na vrhuncu letrizma ispod njegovog pera izlazi LILI LALAUNA. Letrizam odbacuje riječi i odlučuje se za slovno, odnosno glasovno izražavanje, razbijanje riječi na slova/glasove, povezivanje smisla i glasa. „Letristička poezija je neprevodiva, jer nema smisaonog leksičkog materijala koji bi imao svoj leksički ekvivalent u nekom jeziku. Jer letristička poezija nije jezik, nego samo pokušaj kodiranja govora, ili, točnije, kodiranja onog elementa ljudskog govora koji je posve suprotan jeziku – tekstu – a to je krik. Upravo kao što se krik ne može prevesti jer je jednoznačan sa svojom formom – krik je krik sam, on nema ekvivalenta, tako je i letristička poezija neprevodiva, jer je jednoznačna sa svojom formom – ona je ona sama” (Vuletić 1976: 159). „Zato nam je nerazumljiva letristička poezija ako je napisana, jer nema smisaonog konteksta. Naprotiv, nije nam nerazumljiva kada je izgovorena, jer zvukovna realizacija nosi smisao. Letrističku poeziju ne možemo prihvatiti u grafičkom obliku, jer nam samo zvukovna realizacija može dati smisao, a kako smisaonog konteksta nema, broj zvukovnih interpretacija je neograničen: napisana letristička pjesma ne znači ništa, jer može značiti sve” (ibid. 162). U totalnoj destrukciji glasovnih odnosa letrizam je došao do pjesama sastavljenih od jednog jedinog glasa izgovorenog u najrazličitijim zvukovnim realizacijama (ibid. 111).

15 Jedan od postupaka avangardnog jezika jeste korištenje proizvoljno komponovanih, neuobičajenih leksičkih elemenata (uglavnom onomatopejskih) u smisaonom kontekstu, ili smisaonih leksičkih elemenata koji više nemaju svoje rječničko značenje. „Kontekst uvjetuje smisao – logički i umjetnički – ovih elemenata; kontekst uvjetuje njihovu odgovarajuću zvukovnu realizaciju koja je toliko vezana uz kontekst da ga sadrži, a to znači da ima posve određeni, kontekstom uvjetovani, smisao i u momentu kada je od njega odvojena” (Vuletić 1976: 159).

16 Ono što su anketirani dodavali u rubrici „Druo” označavamo kurzivom.

pisac i negativan odgovor: *ne znam*.¹⁷ Andrić je LILI LALAUNU napisao 1950, kada je imao 58 godina, dakle u kasnim godinama.¹⁸

8. U tumačenju emocionalnosti pjesme dato je 670 odgovora.¹⁹ Anketirani stavljaju na prvo mjesto radost (21,64%). Slijedi tvrdnja da tekst ne izražava nikakvu emociju (16,57%), odnosno da prenosi nježnost (16,57%). Dalje dolaze sreća (13,43%), ushićenje (11,34%). Ostale reakcije pokrivaju manje od 5% svih pozicija: oduševljenje (4,93%), nemir (4,93%), napetost (3,43%), tuga (2,54%). Najmanje su birane žalost (1,19%), strah (0,75%) i grubost (0,30%). U kategoriji drugo (2,39%) predloženo je 16 odgovora i 11 novih rješenja: zbunjenost (4), smijeh (3), humor, ljubav, ludost, mirnoća, neopterećenost, rasuđivanje o životu, tjeskoba, uzbuđenost, uznemirenje (1).²⁰

9. Što se tiče tipa pjesme, dobijeno je 249 odgovora na sljedeća ponuđena rješenja: pjesma bez značenja/smisla, ljubavna pjesma, pjesma posvećena nekoj osobi, pjesma za djecu, uspavanka, drugo. Najviše ispitanika izjasnilo se za uspavanku (33,33%). Jedan dio anketiranih smatra da se radi o pjesmi bez značenja/smisla (20,08%) i o pjesmi za djecu (20,08%). Manji broj misli da su u pitanju stihovi posvećeni nekoj osobi (14,86%). Nema mnogo onih koji tvrde da je to ljubavna pjesma (11,65%).²¹ Neki ispitanici predložili su nešto novo: da je to brzalica, lirska pjesma, zagonetna pjesma, domoljubna pjesma, eskimska pjesma, filološki (lingvistički) eksperiment, priča o do-

17 U ranoj fazi književne djelatnosti Andrić je eksperimentisao sa grafičkim oblikom slobodnog stiha, ne pridavajući poseban značaj tim poigravanjima, kao što to nije ni kasnije činio (Palavestra 1981: 72).

18 Ovdje dolazi pitanje zašto se Andrić odlučio da u vremenu neposredno nakon objavljivanja triju velikih romana 1945. (TRAVNIČKE HRONIKE, NA DRINI ČUPRIJE, GOSPODICE) i privođenju kraju četvrtog 1954. (PROKLETE AVLIJE) napiše stihove koji bi logički prije trebalo da se pojave u mladalačkom periodu.

19 Foneme/glasovi mogu potencirati emotivna stanja. Na tome planu polazna intencija LILI LALAUNE može biti neutralna i markirana. Da nije u pitanju prva, pokazuje glavna motivacija za nastanak pjesme. Tekst je toliko neobičan za poznog (kasnog) Andrića da nulta emocija nije mogla biti primarna. Ako se uzme u obzir činjenica da je žena pjesnikov temeljni motiv i primarna orijentacija (Grkinja Lili Lalauna, realna ili nestvarna, referentna ili nerefrentna), velika je vjerovatnoća da je u pitanju pozitivna emocija. Gotovo da je isključeno da se radi o bijesu, strahu, preziru, bolu, porazu, užasu, mučenju, katastrofi, ironiji, sarkazmu, negaciji, odbijanju i sl. U sistemu pozitivnih emocija skala je prilično široka – radost, sreća, ekstaza, ushićenje, oduševljenje, divljenje, ljubav, zaljubljenost, zanesenost, opijenost, ošamućenost itd. Interpretacijski problem ove pjesme je u tome što u njoj nema eksplikacije, nema jasnih iskaza, nego je sve nagovještaj, aluzija, asocijacija.

20 U vezi sa emocionalnošću LILI LALAUNE interesantni su rezultati testa Branka Vuletića (1976) obavljenog sa ciljem da se odredi priroda izolovanih glasova koje su čitali spikeri radija. Ispitanici su ovako okarakterisali emocionalnost samoglasnika a: prezir 87,1%, bol 81%, pitanje 70%, iznenađenje 68,6%, neutralno 65,7%, tuga 65,6%, strah 64,3%, bijes 48,6%, radost 30% (Vuletić 1976: 20). Rezultati za suglasnik l su sljedeći: neutralno 100 (odgovora), nešto drugo 13, sreća 11, ironija 10, prezir 9, nesreća 7, tuga 6, bijes 3, očaj 3 (Vuletić 1976: 20). U drugom su testu studenti (70) sukcesivno prepoznavali izgovor samoglasnika a u dvije pozicije: u riječi *dan*as i u rečenici *Stigli ste na vrijeme* (ibid. 47). Za artikulaciju glasa a u *dan*as dobijene su ove vrijednosti: pitanje 92,8%, tuga 91,4%, prezir 85,7%, iznenađenje 84,3%, neutralno 82,8%, pitanje 78,5%, radost 71,4%, strah 68,5%, bol 67,1%, radost 71,4%. Rečenica *Stigli ste na vrijeme* ovako je dešifrovana: neutralno 92,8%, prezir 92,8%, tuga 88,5%, bol 87,1%, iznenađenje 81,4%, bijes 80%, strah 80%, radost 57,1% (prosjek razumijevanja sadržaja rečenične afektivne intonacije iznosi 82%; ibid. 48). Što se tiče tuge, interesantan je sljedeći slučaj: „Edgar Allan Poe piše da je jednom za izraz svoje tuge izabrao najsonorniji (prema njegovom mišljenju) engleski vokal – dugo o, i produžio ga konsonantom r; iz te je sonornosti nastala njegova pjesma GAVRAN (THE RAVEN). Kao najprikladniju riječ koja sadrži dugo o i konsonant r Poe je izabrao riječ *nevermore* (nikad više), i time je odredio sadržaj pjesme” (ibid. 101).

21 Ako se sudi po autorovoj fusnoti i nekim ekstratekstualnim okolnostima, to bi mogla biti ljubavna pjesma, ali u njoj nema nijedne riječi koja eksplicitno izražava ljubavna osjećanja.

gađaju, rekonstrukcija razgovora za zidom, kada intonaciju i opšti smisao hvataš, a same riječi ne baš, sprdnja.

10. U anketi je postavljeno pitanje o kakvoj se igri radi: riječima, slogovima, glasovima ili podražavanju glasova (onomatopeji). Dobijena su 404 odgovora. U najvećem broju slučajeva ističe se da je LILI LALAUNA igra glasovima (38,12%), manje igra slogovima (31,19%), a još manje igra riječima (26,73%).²² Svega 3,96% ispitanika smatra da se radi o onomatopeji.

11. Na pitanje šta označava *Lili Lalauna* došle su 444 reakcije na ono što je ponuđeno: konkretna osoba ženskog pola, apstraktna osoba ženskog pola, djevojka, poznanica, ljubavnica, starija žena, drugo. Polovina ispitanika (50,90%) smatra da je riječ o apstraktnoj osobi ženskog pola. Za nas je neočekivano da se toliki broj opredijelio za apstraktnost. Jedan od razloga leži u tome što ispod pjesme nisu navede Andrićeve riječi da je *Lili Lalauna* nastala od slogova imena jedne Grkinje. Dvostruko manje učesnika (20,95%) tvrdi da je u pitanju konkretna osoba ženskog pola. Slijedi djevojka (16,22%). Ostale mogućnosti slabo su zastupljene: ljubavnica (2,93%), poznanica (1,35%), starija žena (1,35%). Jedan broj anketiranih (6,31%) dao je dodatni komentar: *ništa (ništa – 2, ništa konkretno – 2, ništa ne označava – 2, ne označava ništa – 1, nikog posebno – 1), ne znam (2), ko zna (1)*. U dva je slučaja ime *Lili Lalauna* protumačeno kao ime djeteta, a u jednom kao ime malog djeteta. Tu su i ovakve kvalifikacije: *izmišljeni lik, karakter Lili, to je autor*. Neki misle da se pod tim imenom krije oznaka cvijeta, zagonetka, izražavanje radosti prema životu. Postoje i druga tumačenja: *apstraktni naziv, namjera pjesnika da izazove reakciju, naziv pjesme, oponašanje zvučanja iza zida*.²³

12. Ritam pjesme ovako je ocijenjen: ubrzan 43,89%, skokovit 27,68%, usporen 15,71%, monoton 10,97%, drugi (*miran, umjeren, veseo, moglo bi biti sve, ovisi o osobi koja čita pjesmu*) 1,75%. Ovdje dolazi do izražaja kontradikcija u odgovorima. Naime, veliki broj anketiranih smatra da se radi o uspavanci, a niz ispitanika tvrdi da je ritam ubrzan (31,34%), što nije u skladu sa prirodom uspavanke. I drugo najčešće rješenje – da je ritam skokovit (26,87%) takođe je nekompatibilno sa karakterom uspavanke. Njoj više odgovaraju rješenja koja su manje frekventna: da je ritam usporen, neutralan, monoton i miran. Suprotno uspavanci i tipovima ritma navedenim u anketi (usporen, neutral, monoton i miran) nalazi se jedina nama poznata muzička interpretacija ove

²² U ovoj pjesmi izgleda nam važnijim slogovni simbolizam, nego zvukovni. Osnovni razlog leži u tome što je, prema samoj autorovoj napomeni, pjesma nastala od slogova imena *Lili Lalauna*. Stihovi imaju ukupno 96 slogova, a u imenu šest, bez ponavljanja četiri, koji daju 59 slogova. Ovaj poetski tekst daje osnova da se izdvoji posebna stihovna vrsta – slogovna (silabička) poezija, čiju osnovu čine slogovni simbolizam i slogovna stilistika.

²³ Odgovor na pitanje da li je nekom pjesma upućena i još teže kome je posvećena, odnosno ima li adresata može biti opšti i konkretni. Opšti se bazira na tome da ne postoji referent-individua, već se radi o ženi viziji, iluziji, apstrakciji. Ako je u pitanju konkretna žena, prva asocijacija bi bila usmjerena na neku Grkinju pod imenom *Lili Lalauna*. Međutim, nije nam poznato da u Andrićevom životu postoji bilo kakva osoba pod tim imenom. Ovdje iskrsava nešto što bi bilo realnije: da se iza te Grkinje krije Milica Babić sa kojom se Andrić upoznao 1939, a 1958. vjenčao, godinu dana nakon smrti njenog supruga Nenada Jovanovića, koji je bio službenik jugoslovenske ambasade u Berlinu od 1939. do 1941, kada je Andrić vršio dužnost ambasadora. Niz izvora govori o tome da je u vrijeme pisanja pjesme Andrić bio u vrlo bliskim odnosima sa njom i da je to nastojao da učini maksimalno nevidljivim, nedostupnim, nedokučivim. Nema, međutim, argumenata za tvrdnju da bi u *Lili Lalauni* moglo biti ukodirano ime *Milica*.

pjesme – autor muzike je Rade Radivojević, a interpretatori su Vjera Mujović (glumica), Goran Sultanović (glumac, prvi izvođač) i Aleksandar Srećković Kubura (glumac, kasnije drugi izvođač) – Lili Lalauna-www. Ritam je u funkciji stvaranja dinamizma, koji je glavno obilježje date interpretacije. On je toliko brz da recipijent nema vremena ni da pokuša da dokuči ionako nerazumljive riječi onomatopejskog, interjekcijskog i simboličkog karaktera. U nastojanju da stvori kompoziciju što melodičniju Rade Radivojević je primijenio pet muzičkih postupaka – uveo je dva glasa, utkao ponavljanje stihova, izvršio duženje ključnih riječi, unio refren i ubrzao ritam. Dvoglasi pjevanjem postignut je značajan dinamizam.

13. U tekstu se pojavljuju samo dva suglasnika (**n**, **l**), koji spadaju u sonante (imaju elemente samoglasnika i suglasnika) i doprinose većoj melodičnosti (što je više samoglasnika i sonanata, pjesma je pjevljivija). Pjesma je zasnovana na asonanci (ponavljanju samoglasnika) i aliteraciji (ponavljanju suglasnika).²⁴

14. Na pitanje šta u ovoj pjesmi suglasnici **l** i **n** potenciraju stiglo je 1.031 reakcija. To su dva centralna glasa, jer obuhvataju 63,42% svih glasova – suglasnik **l** se pojavljuje 83 puta, a **a** 54. Oni obrazuju i centralnu kombinaciju **la**, koja čini 22,91% svih slogova.²⁵

15. Što se tiče suglasnika **l**, dominantu grupu obilježja, prema mišljenju ispitanika, čine sljedeće karakteristike: muzikalnost (16,59%), ljuljanje (12,71%), talasanje (11,93%) i kretanje (10,48%). U drugoj grupi nalaze se ženstvenost (9,99%), mekoća

²⁴ To je neobično u kontekstu sljedeće konstatacije: „Andrić je malo mario i za zvukovnost svojih stihova: u njima se rijetko susreću asonanca i aliteracija čime se još snažnije učvršćuje osjećaj pripovjedne intonacije i melodije stiha” (Marinković 1984: 21).

²⁵ Pristup stilistici zvučanja LILI LALAUNE može biti impresionistički i objektivistički. U impresionističkom težište se stavlja na subjektivnom percipiranju glasova i njihovom ulančavanju (traži se simbolizam glasova, određuje njihov sadržaj, povezuje glas i smisao). Ovaj pristup poznat je u fonostilistici i nije dao veće rezultate jer mu je osnovna slabost subjektivizam (glasovima se pripisuju osobine koje u suštini nemaju ili ih je teško dokazati). Posebno je sporan stav da jedan glas izražava više značenja (na nivou foneme ono dolazi samo kao distinktivno obilježje, a faktički se javlja tek na nivou morfeme). Slabost je i u tome što svaki recipijent proizvoljno nalazi izražajne vrijednosti prema subjektivnom doživljavanju. Impresionističkom tumačenju LILI LALAUNE posebno smeta činjenica da u njoj nema dominantnih glasova, budući da je sve svedeno na tri samoglasnika i dva suglasnika. Postoje analize u kojima se izdvajaju izražajne vrijednosti pojedinih glasova pa se, recimo, ističe da su prednji glasovi svijetli, a zadnji tamni (Chastaing u: Vuletić 1976: 13).

U nekim istraživanjima izdvaja se veoma širok dijapazon simboličkih značenja glasova u obliku opozicionih parova (25): dobar – loš, velik – malen, nježan – grub, ženstven – muževan, svijetao – taman, aktivan – pasivan, jednostavan – složen, jak – slab, vruć – hladan, brz – spor, lijep – odbojan, ravan – grub, lak – težak, veseo – tužan, bezopasan – strašan, veličanstven – prizeman, jasan – mutan, okrugao – uglast, radostan – tužan, glasan – tih, dug – kratak, hrabar – strašljiv, dobar – zao, snažan – nemoćan, pokretan – usporen (Журавлев 1974: 46–49). Na datoj skali ispitanici su u ovome istraživanju utvrdili sonantima **l** i **n** sljedeće vrijednosti (od 1 do 5): dobar – loš 2,1/2,4, velik – malen 2,2/2,1, nježan – grub 3,3/3,6, ženstven – muževan 3,5/4,0, svijetao – taman 3,1/3,1, aktivan – pasivan 2,5/2,8, jednostavan – složen 3,3/2,6, jak – slab 2,2/2,4, vruć – hladan 2,6/3,4, brz – spor 3,5/3,9, lijep – odbojan 3,5/2,6, ravan – grub 2,6/2,8, lak – težak 3,2/3,6, veseo – tužan 3,0/3,1, bezopasan – strašan 2,5/2,8, veličanstven – prizeman 2,0/2,3, jasan – mutan 2,4/2,7, okrugao – uglast 3,1/3,1, radostan – tužan 2,5/2,9, glasan – tih 2,3/2,6, dug – kratak 3,4/3,3, hrabar – strašljiv 2,3/2,7, dobar – zao 3,3/3,4, snažan – nemoćan 2,1/2,4, pokretan – usporen 3,4/3,3. Kao što se vidi, kod sonanta **l** izdvajaju se sljedeći pokazatelji: prvi član binarne opozicije – veličanstven, snažan, dobar, velik, jak, glasan..., drugi član muževan, spor, odbojan, kratak, usporen... Sonant **n** ima kvalifikacije prvog člana: velik, veličanstven, snažan, jak..., drugog: muževan, spor, grub, težak, zao... Postoje parametri i za samoglasnike **a**, **i**, **u**. Dobijeni su sljedeći rezultati: suglasnik **l** je dobar 2,1, nježan 3,3 i pokretan 3,4, **n** dobar 2,4, nježan 3,6, okretan 3,3, **a** dobar 1,5, nježan 2,8, pokretan 2,9, **i** dobar 1,7, nježan 1,8, pokretan 3,4, **u** dobar 3,0, nježan 3,0, pokretan 4,0 (ibid. 66). To znači da je **l** u prednosti u odnosu na **n**: on je bolji, nježniji, a **n** je pokretniji. Među samoglasnicima najmanje je dobar, nježan i pokretan **u**.

(8,83%), plesanje (7,76%) i aktivnost (6,40%). Treću čine šaputanje (3,01%), plivanje (2,72%), gibanje (2,72%), udaranje (1,75%) i tišina (1,55%). Posljednja skupina obuhvata odgovore sa manje od jednog procenta: pasivnost (0,97%), buka (0,87%), drhtanje (0,68%), muškost (0,68%), drugo (0,39%). Ispitanici su dodali nove kvalifikacije: lakoću, ljubav i nervozu.

Kod suglasnika **n** još je veća raznolikost budući da nijedan parametar ne prelazi više od 10%. Učesnici u anketi najčešće su se odlučivali za mekoću (9,31%), ljuljanje (8,81%), muzikalnost (8,68%), kretanje (8,18%), i udaranje (8,05%). Manje su birali talasanje (6,54%), pasivnost (6,29%), muškost (6,16%), plesanje (6,04%), tišinu (5,53%) i šaputanje (5,16%). Na dnu se nalazi gibanje (4,78%), aktivnost (4,65%), ženstvenost (3,77%), drhtanje (3,02%), buka (2,64%), plivanje (1,76%). U kategoriji „Druo” našlo se svega 0,63%: mirovanje, obrnuto kretanje, realnost, stabilnost, stvarnost, odlučnost.

Anketiranim je bilo mnogo lakše da okarakterišu **l** nego **n** pa nije slučajno da **l** ima pet reakcija sa više od 10,00%, a **n** nema nijednu. Očigledne su nepodudarnosti u percipiranju ovih dvaju suglasnika, a ogledaju se, prije svega, u sljedećem. Muzikalnost je kod **l** na prvom mjestu, a kod **n** na četvrtom. Mekoća je kod **n** na prvom mjestu, a kod **l** na šestom. Dva opoziciona para aktivnost – pasivnost i ženstvenost – muškost takođe prave razliku u percipiranju. Aktivnost je kod **l** više izražena (6,40%), a pasivnost manje (0,97%), dok je kod **n** obrnuto: odnos pasivnosti i aktivnosti je 6,29% : 4,65%. Kod **l** ženstvenost je pri vrhu (na petom mjestu) sa 9,99%, a muškost pri dnu (na pretposljednem mjestu) sa 0,68%. Suprotno je kod **n**: muškost je u sredini (6,29%), a ženstvenost pri dnu (3,77%). Oba se suglasnika izrazito podudaraju u dva slučaja: ljuljanje zauzima drugu poziciju (procentualno nešto više kod **l** nego kod **n** – 12,71% : 8,81%), kretanje četvrtu (10,48% : 8,18%).

Ispitanici nalaze kod **l** veću dinamiku nego kod **n**: kretanje, ljuljanje, talasanje, gibanje, plesanje, aktivnost, udaranje, šaputanje, drhtanje, plivanje je kod **l** zastupljeno sa 620 reakcija, a kod **l** sa 453. Prve tri kategorije imaju kod **l** mnogo izraženije vrijednosti (ljuljanje 21,13%, talasanje 19,84%, kretanje 17,42%) nego kod **n** (ljuljanje 15,45%, kretanje 14,35%, udaranje 14,13%).²⁶

16. Najrazličitiji odgovori dobijeni su za pitanja o samoglasnicima (tu se gotovo ne nalazi nikakav sistem), koji su u pjesmi ovako zastupljeni: **a** 54, **i** 23, **u** 19. U anketi je postavljeno pitanje da li se oni doživljavaju kao tamni (najmanje ocjena 1) ili svijetli (najviša ocjena 5). Broj reakcija gotovo je identičan: **a** 33,40%, **i** 33,57%, **u** 33,03%. Najveću ocjenu (5) dobio je **a** – 36,48%, dok je kod druga dva samoglasnika

²⁶ Ove dinamičke parametre unijeli smo u anketu, između ostalog, i zbog toga što ih postojeća istraživanja sugeriraju. Recimo da nazali izražavaju sporost, muzikalnost, mekoću, nonšalantnost, tišinu i dr. (Vuletić 1976: 16). Postoji mišljenje da nosni sonanti (dakle **n**) po pravilu uvijek oponašaju zvuk i to obično na kraju riječi (auslautu), a rijetko na početku (anlautu); da su uvijek izražajno valentni u finalnoj poziciji, a u inicijalnoj poziciji obično ne nose nikakvo izražajno opterećenje (Ворогин 2006: 70). Ako ovo primijenimo na LILI LALAU-NU, onda jedanaest inicijalnih **n** (*nala, nali, nalu, nana, nanula, ni, nilu, nina, ninala, nula, nun*) ne bi trebalo da budu izražajni, a četiri finalna bili bi zvučno markirani (*nun, an, ilun, lan*), što je sporno budući da je fonetski početna pozicija najjača. Konstatacija da nazal **n** govorenjem kroz nos prenosi pejorativno, prezrivo značenje (ibid. 94) ne može se primijeniti na Andrićevu pjesmu jer ne znamo kakav je izgovor ukodiran. Sonorni laterali (među njima i **l**) obično prenose kretanje (vode, vazduha i sl.), ukazuju na škljocanje, udaranje, mnoštvo, iterativnost, svjetlinu i vedrinu (ibid. 70, 116). U LILI LALAU NI naslućuje se neko kretanje (njihanje, ljuljane, gibanje, plesanje...), ali je nejasno kakvo (**l** se karakteriše u fonetici kao tekući suglasnik).

(**i**, **u**) najveća srednja ocjena (3): **i** 31,72%, **u** 26,89%. To znači da ispitanici smatraju pretežno **a** tamnim suglasnikom, a **i** i **u** svjetlo-tamnim, odnosno središnjim, između svijetlog i tamnog. Ako se pogledaju ocjene za sva tri samoglasnika zajedno, zapaža se da dominira tri (27,74%), slijedi pet (26,86), četiri (19,21%), dva (13,91%) i jedan (12,29%).

17. Na pitanje da li se u ovoj pjesmi samoglasnici **a**, **i**, **u** doživljavaju kao slabi (najmanja ocjena 1) ili jaki (najviša ocjena 5) samoglasnik **a** dobio je najvišu ocjenu pet (31,44%), samoglasnik **i** srednju tri (33,77%), a takođe **u** (31,65%). To znači da se **a** percipira kao jaki, a **i** i **u** kao srednji.²⁷

18. Sljedeće pitanje ticalo se određivanja da li u ovoj pjesmi **a**, **i**, **u** asociraju na nešto malo (najmanja ocjena 1) ili veliko (najviša ocjena 5). I u ovoj kategoriji **a** ima najvišu ocjenu pet (28,64%), a **i** i **u** srednju tri: **i** – 37,36%, **u** – 29,33%, što znači da **a** većini ispitanika asocira na nešto veliko, a **i** i **u** na nešto srednje.²⁸

19. Posljednje pitanje u odnosu na samoglasnike tiče se mogućnosti da oni upućuju na neku boju. Što se tiče samoglasnika **a**, najveći broj anketiranih (27,51%) dalo je negativan odgovor (ništa ne izražava), a sljedeća tri mjesta zauzimaju crvena (20,31%), plava (19,87%) i žuta (16,38%). I kod **u** na prvom je mjestu negativna reakcija (28,50%), slijede plava (15,65%), žuta (11,92%) i crna (11,68%). Kod samoglasnika **i** dominira crna (28,15%) ispred plave (21,74%), zelene (15,10%) i žute (12,13%). Najveću pažnju anketiranih izazvao je samoglasnik **a** (458), slijedi **i** (437) i **u** (428), što znači da su i lakše davani odgovori za **a**. Dodate su i boje koje nisu ponuđene u anketi: bijela – **a** (5 puta), **i** (2), **u** (2), ljubičasta – **a** (3), **i** (3), **u** (3), ružičasta – **a** (1), **i** (1), narandžasta – **i** (1), **u** (1), roza – **i** (1), tamno braon – **u** (1).²⁹

20. U radu su razmatrani rezultati anketiranja o tekstu Iva Andrića LILI LALA-UNA u kome je učestvovalo 463 ispitanika. Najveći broj rođen je između 1991. i 1997. (84,43%), ženskog je pola (82,72%). Oni su pretežno po zanimanju studenti (88,77%), sa tri dominantna maternja jezika – srpskim (52,05%), hrvatskim (17,97%) i bosanskim/bošnjačkim³⁰ (10,15%), dok ostali imaju manje od 3%: njemački, rumunski, crnogor-

27 U okviru jedne ankete na skali *dobar* – *loš* suglasnik **n** dobio je 2,4 (*dobar*) i 2,2 (*loš*), **l** 2,1 i 2,1, dok su kod samoglasnika ove vrijednosti: **a** 1,5 i 1,3, **i** 1,7 i 1,5, **u** 3,0 i 2,1, što znači da se za oznaku „*dobar*” najviše veže **u**, a za „*loš*” **n** (Жыравалев 1974: 38). Samoglasnik **a** okvalifikovan je kao veoma jak (ibid. 42).

28 Istraživanja više jezika (23) pokazuju da se za oznaku onog što je malo daje prednost samoglasniku **i** u odnosu na **u** i obrnuto: u riječima koje označavaju nešto veliko samoglasnik **u** susreće se mnogo češće nego **i** (Жыравалев 1974: 27). Suglasnik **l** je *dobar* (2,1), *nježan* (3,3) i *pokretan* (3,4), **n** *dobar* (2,4), *nježan* (3,6), *pokretan* (3,3), **a** *dobar* (1,5), *nježan* (2,8), *pokretan* (2,9), **i** *dobar* (1,7), *nježan* (1,8), *pokretan* (3,4), **u** *dobar* (3,0), *nježan* (3,0), *pokretan* (4,0; ibid. 66). U opoziciji **a** – **i** kod prvog više dolazi do izražaja oznaka *dobar* i *pokretan*, a kod drugog *nježan* (ibid. 46–49).

29 Prema jednom od ispitivanja najjasnije su obojena tri samoglasnika: **a** jarko crven, **i** plav, **o** svijetložut (Жыравалев 1974: 52). Prema drugim analizama bitne govorne oznake pojedinih emocija su sljedeće: bijes: velika laringalna napetost, opori glas, jak intenzitet; iznenađenje: široki raspon visine glasa; prezir: usporeni tempo; strah: drhtavost, šapat; radost: razvučene usne, oporost, visoki glas, jak intenzitet; tuga: škripav glas, drhtavost, uski raspon visine glasa, neprecizna artikulacija (Vuletić 1988: 19).

30 U upitnicima koristi se samo izraz *bosanski jezik*.

ski, srpskohrvatski, BHS – bosanski/hrvatski/srpski, makedonski, bugarski, italijanski, mađarski. Ne zapaža se bitna razlika u odgovorima između anketiranih na štokavskim jezicima (srpskom, hrvatskom, bosanskom/bošnjačkom, crnogorskom, BHS, srpskohrvatskom) i na drugim jezicima. Dominantni strani jezik je engleski kao jedini (27,21%) i kao jedan od dvaju ili više (46,08%). Ukupno su navedena 24 strana jezika. Prikupljanje anketske građe trajalo je više od godinu dana u osam zemalja (Austriji, Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori, Hrvatskoj, Makedoniji, Rumuniji, Rusiji i Srbiji) i u 12 gradova, najviše u Banjaluci (25,49%), Beogradu (19,96%), Zagrebu (12,96%) i Sarajevu (9,50%).

Pjesma LILI LALAUNA poznata je malom broju ispitanika (11,45%). Od 463 samo su 49 anketiranih pogodili da je autor Ivo Andrić. Neki su napisali da je to Aleksandar Vučo, Belinda Carlisle, Kručenih, narodni pjevač. Jedna trećina (23,64%) smatra da je to pjesnik, a priličan broj (42%) da je pjesmu napisao kompjuter. U određivanju književnog pravca svega 28,08% pokušalo je da odgovori. Najviše ispitanika tvrdi da je pjesma sačinjena u duhu dadaizma (42,31%), mnogo manje nadrealizma (17,69%), simbolizma (14,62%), lettrizma (5,38%), ekspresionizma (3,85%), avangarde (1,54%), modernizma (1,54%), moderne (0,77%). Autorov uzrast ovako je dešifrovan: čovjek u srednjim godinama (35,42%), čovjek u mlađim godinama (24,31%), čovjek u kasnim godinama (20,14%). Pošto je Andrić rođen 1892, a pjesmu je napisao 1950. u 58. godini, te ako mlađe doba traje do 40, srednje do 60, a kasno poslije 60 godina, najbliži je ovim podacima prvi odgovor.

U dekodiranju samoga teksta dobijene su vrlo raznorodne ocjene i tumačenja. U utvrđivanju emocionalnosti anketirani su najčešće birali tri rješenja – da LILI LALAUNA izražava radost (21,64%), da nije emocionalno obojena (16,57%) i da ukazuje na nježnost (isti procent), što daje više od polovine svih odgovora (53,78%). Očigledno je da preovladavaju ocjene o tome da tekst više isijava pozitivne emocije: sreću (13,43%), ushićenje (11,34%), oduševljenje (4,93%). U prilog tome govori činjenica da su slabo predstavljeni nemir (4,93%), napetost (3,43%) i tuga (2,54%) te da su najmanje birani žalost (1,19%), strah (0,75%) i grubost (0,30%). Semantiku teksta bilo je možda najteže dekodirati. Značajan broj ispitanika (20,08%) ne nalazi nikakav smisao u njemu. Od onih koji su pokušali da ga ipak dešifruju najviše su se opredjeljivali za uspavanku (33,33%), odnosno pjesmu za djecu (20,08%). Neki ispitanici predlažu i drugi tip pjesme – da je to brzalica, domoljubna pjesma, lirski pjesma, zagonetna pjesma, čak eskimska pjesma. Pojedini učesnici u anketi pretpostavljaju da se radi o filološkom (lingvističkom) eksperimentu, da je to priča o događaju i sl. U potpunosti se prihvata predloženo rješenje da se radi o svojevrsnoj igri, ali sa razilaženjem u određivanju njenog karaktera. Najvećim dijelom izdvaja se igra glasovima, (38,12%), manje igra slogovima (31,19%) i riječima (26,73%). U LILI LALAUNI onomatopeju vidi najmanji broj (3,96%). Osim dekodiranja smisla teško je bilo odgovoriti na pitanje šta označava *Lili Lalauna* budući da ispitanici nisu imali autorovu fusnotu o tome da se tako zvala jedna Grkinja. Ono što se u književnoj kritici razmatra kao potpuno moguće – da je to ljubavna pjesma (posebno da se radi o Milici Babić kao adresatu ili stimulansu) dobilo je u anketi vrlo malo pozitivnih reakcija (11,65%). Zato ponuđeno rješenje o tome da je riječ o apstraktnoj osobi ženskog pola ima najviše glasova (50,90%). U skladu s tim logično je da je i broj odgovora u kojima se ističe da je u pitanju konkretna osoba mnogo manji (20,95%). Među ostalim kvalifikacijama ljubavnica se nalazi ispred poznanice (2,93% – 1,35%).

Interesantno je da se kao rješenje spominje i starija žena (1,35%). U dva slučaja smatra se da je to dijete, odnosno malo dijete. Ali postoje i odgovori u kojima se ne nalazi osoba ženskog pola, već cvijet. Neki *Lili Lalaunu* tumače kao zagonetku i oznaku radosti prema životu. Pored smisla pjesme i antroponimijskog problema treće pitanje koje je izazvalo raznorodne i međusobno protivrječne odgovore jeste ritam. Anketirani su se podijelili – jedni smatraju da je on ubrzan (43,89%), skokovit (27,68%), a drugi da je usporen (15,71%), monoton (10,97%), ali se očigledno izrazito ističe pojačanost tempa (71,57%). Šarolikost odgovora ukazuje na to da pjesma ne nudi dovoljno opipljivih elemenata da se izričito kaže koji je ritam ukodiran. Sa sličnim problemom susreću se anketirani i u određivanju vrijednosti suglasnika (pojavljuju se samo **l** i **n**) i samoglasnika (**a**, **i**, **u**). U **l** najviše se nalazi muzikalnost (16,59%), ljuljanje (12,71%), talasanje (11,93%) i kretanje (10,48%), a u **n** mekoća (9,31%), ljuljanje (8,81%), muzikalnost (8,68%), kretanje (8,18%), udaranje (8,05%), što znači da se u prvom glasu više prepoznaje dinamika. Ispitanici smatraju **a** pretežno tamnim suglasnikom, a **i** i **u** svjetlo-tamnim, odnosno središnjim, između svijetlog i tamnog. Samoglasnik **a** doživljavaju kao jaki, a **i** i **u** kao srednji. Na pitanje o povezanosti glasova i veličine najvišu ocjenu dobio je **a** (28,64%), a srednju **i** i **u** (37,36%, 29,33%), pri čemu **a** pretežno asocira na nešto veliko, a **i** i **u** na nešto srednje. U tumačenju povezanosti samoglasnika i boja ima dosta negativnih odgovora (**a** 27,51%, **i** 28,15%, **u** 28,50%). Oni koji smatraju da postoji takva interakcija izdvajaju kod **a** crvenu (20,31%), plavu (19,87%) i žutu boju (16,38%), kod **i** crnu (28,15%), plavu (21,74%) i zelenu (15,10%), a kod **u** plavu (15,65%), žutu (11,92%) i crnu (11,68%). Dakle, kod svih samoglasnika samo plava boja dolazi kao jedna od najzastupljenijih.

U odnosu na ponuđena rješenja i ono što se spominje u kritici anketiranje je dalo i niz novih viđenja pjesme. Ona bi se mogla svesti na sljedeće. (1) *LILI LALAUNA* liči na narodno pjesništvo. (2) Ona izražava zbunjenost, smijeh, humor, ludost, neopтереćenost, tjeskobu, uzbuđenost, uznemirenje. (3) To je filološki, lingvistički eksperiment, rekonstrukcija razgovora za zidom, neka sprdnja. (4) Pjesnik je imao namjeru da izazove reakciju. (5) Suglasnik **l** izražava lakoću, ljubav i nervozu, a **n** mirovanje, obrnuto kretanje, realnost, stabilnost, stvarnost, odlučnost. (6) Samoglasnici **a**, **i**, **u** asociraju na ljubičastu boju, **a** i **i** na ružičastu, **i** i **u** na narandžastu, **a** na bijelu, **i** na rozu, **u** na tamno braon.

Jedan dio anketa donosi odgovore na sva pitanja, drugi je selektivan, a treći vrlo nepotpun. Odgovori se mogu podijeliti na očekivane i neočekivane, logične i kontradiktorne, konvencionalne i originalne, tačne i pogrešne, razumljive i sporne, količinski markirane (manje, više), pozitivne i negativne, slučajne (nesistemske) i sistemske. Njihovo tumačenje zahtijeva poseban prostor.

PRILOZI³¹**Tip pjesme**

pjesma bez značenja/smisla	20,08
pjesma za djecu	20,08
pjesma posvećena nekoj osobi	14,86
ljubavna pjesma	11,65
	100,00

Književni pravac

dadaizam	42,31
nadrealistički manir, ali pripovjedač	17,69
simbolizam	14,62
futurizam	6,92
letrizam	5,38
ekspresionizam	3,85
avangarda	1,54
modernizam	1,54
ne znam	1,54
onaj koji pripada nekom pjesničkom pravcu	0,77
dadaizam, futurizam, letrizam	0,77
moderna	0,77
može se smjelo reći da je pjesnik, novija hrv. knjiž.	0,77
nadrealizam, simbolizam	0,77
ne pripada određenom pravcu	0,77
	100,00

Igra

igra glasovima	38,12
igra slogovima	31,19
igra riječima	26,73
onomatopeja	3,96
	100,00

31 Statistički podaci daju se u procentima.

Emocionalnost

radost	21,64
ne izražava nikakvu emociju	16,57
nježnost	16,57
sreća	13,43
ushićenje	11,34
oduševljenje	4,93
nemir	4,93
napetost	3,43
tuga	2,54
drugo	2,39
žalost	1,19
strah	0,75
grubost	0,30
	100,00

Značenje imena *Lili Lalauna*

apstraktna osoba ženskog pola	50,90
konkretna osoba ženskog pola	20,95
djevojka	16,22
drugo	6,31
ljubavnica	2,93
poznаница	1,35
starija žena	1,35
	100,00

Ritam

ubrzan	43,89
skokovit	27,68
usporen	15,71
monoton	10,97
drugo	1,75
	100,00

Priroda suglasnika

Suglasnik l		Suglasnik n	
muzikalnost	16,59	mekoća	9,31
ljuljanje	12,71	ljuljanje	8,81
talasanje	11,93	muzikalnost	8,68
kretanje	10,48	kretanje	8,18
ženstvenost	9,99	udaranje	8,05
mekoća	8,83	talasanje	6,54
plesanje	7,76	pasivnost	6,29
aktivnost	6,40	muškost	6,16
šaputanje	3,01	plesanje	6,04
plivanje	2,72	tišina	5,53
gibanje	2,72	šaputanje	5,16
udaranje	1,75	gibanje	4,78
tišina	1,55	aktivnost	4,65
pasivnost	0,97	ženstvenost	3,77
buka	0,87	drhtanje	3,02
drhtanje	0,68	buka	2,64
muškost	0,68	plivanje	1,76
drugo	0,39	drugo	0,63
	100,00		100,00

Izražavanje dinamike

Suglasnik l		Suglasnik n	
ljuljanje	21,13	ljuljanje	15,45
talasanje	19,84	kretanje	14,35
kretanje	17,42	udaranje	14,13
plesanje	12,90	talasanje	11,48
aktivnost	10,65	plesanje	10,60
šaputanje	5,00	šaputanje	9,05
gibanje	4,52	gibanje	8,39
plivanje	4,52	aktivnost	8,17
udaranje	2,90	drhtanje	5,30
drhtanje	1,13	plivanje	3,09
	100,00		100,00

Boje

Samoglasnik a		Samoglasnik i		Samoglasnik u	
nikakva boja	27,51	crna	28,15	nikakva boja	28,50
crvena	20,31	plava	21,74	plava	15,65
plava	19,87	zelena	15,10	žuta	11,92
žuta	16,38	žuta	12,13	crna	11,68
zelena	5,68	crvena	10,76	siva	11,45
crna	4,37	siva	5,72	zelena	10,51
druga	3,06	druga	5,72	crvena	6,78
siva	2,84	nikakva boja	0,69	druga	3,50
	100,00		100,00		100,00

Literatura

- Andrić, I. (1981/11). *Sabrana dela*. Knj. 11: *Ex Ponto, Nemiri, Lirika*. Beograd – Zagreb – Sarajevo – Ljubljana – Skopje – Titograd: Prosveta – Mladost – Svjetlost – Državna založba Slovenije – Mislja – Pobjeda.
- Bandić, M. (1996). *Skupocene pristrasnosti*. Novi Sad: Prometej.
- Klikovac, D. (2008). *Jezik i moć: Ogledi iz sociolingvistike i stilistike*. Beograd: Čigoja štampa, 321–328.
- Lili Lalauna-www: *Lili Lalauna*. <https://www.youtube.com/watch?v=ULSL4TuNP8w>. <20. 5. 2016>.
- Marinković, D. (1984). *Rano djelo Ive Andrića*. Zagreb: Liber.
- Palavestra, P. (1981). *Skriveni pesnik: Prilog kritičkoj biografiji Ive Andrića*. Beograd: Slovo ljubve.
- Tošović, B. (2016^a). *Lili Lalauna*. U: *Andrićevi Znakovi. Andrićs Zeichen* (ur. B. Tošović). Graz – Beograd – Banjaluka: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz – Narodna i univerzitetska biblioteka Republike Srpske – Svet knjige – Nmlibris, 665–715.
- Tošović, B. (2016^b). Li-li La-la-una. *Sveske* 33. Beograd: Zadužbina Ive Andrića, 83–106.
- Tošović, B. (2016^c). Лили Лалауна. *Stylistyka* 25: *Gajda i stylistyka – Gajda and Stylistics*, 513–528.
- Tošović, B. (2016^d). Glasovni i slogovni simbolizam Andrićeve pjesme *Lili Lalauna*. U: *Istraživanje govora: Deveti znanstveni skup s međunarodnim učešćem. Knjiga sažetaka* (ur. N. Lazić; E. Pletikos Olof). Zagreb: Hrvatsko filološko društvo, 102–103.
- Turingt-www: *Alan Turing*. https://de.wikipedia.org/wiki/Alan_Turing. <10.1.2018>.
- Vuletić, B. (1976). *Fonetika govora*. Zagreb: Liber.
- Vuletić, B. (1988). *Jezički znak, govorni znak, pjesnički znak*. Osijek: Izdavački centar Revija – Radničko sveučilište Božidar Maslarić.
- Воронин, С. В. (2006). *Основы фоносемантики*. Москва: УРСС.
- Журавлев, А. П. (1974). *Фонетическое значение*. Ленинград: Изд-во Ленинградского ун-та.

LALAUNA PERCEPTION

The notion *Lalauna Perception* refers to comprehension and interpretation of an artistic text which does not (or almost does not) provide any ground for an accurate and reasoned determination of its meaning and purpose. The paper deals with such literary work – LILI LALAUNA (1950), a poem by Ivo Andrić. The study presents and analyzes the results of the survey about the poem, which was conducted on 463 subjects.

Keywords: *lalauna*, perception, Ivo Andrić, Lili Lalauna, survey